

**Муниципальное бюджетное образовательное учреждение
"Средняя общеобразовательная школа с. Брут"
Правобережного района Республики Северная Осетия – Алания**

РАССМОТРЕНО

зам. директора по УВР

 Ривоненко Н.У.
31 августа 2023 г.

Тибилова Ж.Ш.,

№ 74 от 30.08.2023 г.

**ИРОН ÆВЗАДЖЫ ПРОГРАММÆ
1–4 КЪЛÆСТÆН (3 КЪЛÆС)**

Программæ цæттæгонд æрцыдис Цæгат Ирыстоны паддзахадон педагогон институты ЮНЕСКО-йы кафедрæйы проект «Полилингвалон ахуырады теори æмæ практика Кавказы»-йы фæлгæтты.

Проекты разамонæг – филологон наукæты доктор, профессор **Хъамболты Тамерлан.**

Программæ сарæзтой: *Дзампаты Ларисæ, Дзасохты Фатимæ, Дзодзыккаты Зæидæ, Дзытиаты Эммæ, Сидæхъаты Анжелæ, Кокайты Ларисæ, Колыты Иринаæ, Куыдзойты Анжелæ, Пухаты Ларисæ, Саламаты Лидæ, Цопанты Ритæ.*

Наукон редактортæ: *Дзампаты Ларисæ, Цопанты Ритæ.*

«Ирон æвзаджы программæ 1–11-æм кълæстæн». Программæ сарæзтой: Дзампаты Л., Дзасохты Ф., Дзодзыккаты З. æмæ ин. – Дзæуджыхъæу: СЕМ, 2021 – 265 ф.

Программа по осетинскому языку для 1–11 классов.

© Издательство «СЕМ», 2021

© Коллектив авторов, составление, 2021

ИРОН АЕВЗАДЖЫ ПРОГРАММАЕ 1–4-АЕМ КЪЛÆСТÆН

Ахуырадон программæйы иумæйаг характеристика

Национ ахуырады сæйраг хæстæй иу у скъоладзауты алыварсыг рæзтæн бындур сæварын.

Царды æппæт фæзындтæ, хицæндзинæдтæ æмæ ногдзинæдтæ ахуырдаутæ хъуамæ базоной сæ мадæлон æвзаджы фæрцы.

Программæ арæзт у поликультурон ахуырады бындурыл, æххæстгонд цæуынц федералон паддзахадон ахуырадон стандарттæ.

Ирон æвзаджы урокты базонгæ уыдзысты æппæтуæрæсейон æмæ æппæтдунеон культурон хæзнатимæ. Нæ алыварсы дунеимæ зонгæдзинад арæзт цæуы ахæм фæткыл: хи райгуырæн къуым базоныны фæстæ рахизын Уæрæсейы, стæй та æппæт зæххы къорйы тыххæй зонинагтæм.

Бæрæггонд цæуынц ирон национ ахуырадон нысантаг:

1. Рæзын кæнын мадæлон æвзаджы культурæ – уый у нæ рæзгæ фæлтæр хъомыл кæныны сæйраг фæрæз.

2. Мадæлон æвзаджы фæрцы скъоладзауты зонгæ кæнын дунейы æппæт культурон æмæ техникон æнтыстытимæ.

Программæ арæзт у традицион методикайы бындурыл, фæлæ пайдагонд цæуы ног технологитæй.

Бæрæггонд дзы æрцыдысты рæзгæ ахуырады системæйы нысантаг, уыдон сты:

- скъоладзауты ахуырмæ сразæнгард кæнын;
- æрмæг сын цæттæйæ дæтгæ нæу, фæлæ саразын ахæм уавæртæ, цæмæй зонындзинæдтæ райсынмæ сæхæдæг тырной;
- кусын æппæт скъоладзауты рæзтыл, куыд тыхджын, афтæ лæмæгъты дæр;
- алкæмæн дæр хъуамæ лæвард цæуа, йæ бон цас у, уыйас – йæхи цæстæнгас, йæ зонындзинæдтæ равдисын йæ бон куыд уа, йæхæдæг хатдзæгтæ кæнынмæ куыд арæхса, афтæ;
- дæттын, скъоладзауты (суанг тыхджынты дæр) бæстон ахъуыды кæнын цы хæслæвардтыл бахъæудзæн, ахæмтæ; сæ бон сæ сæххæст кæнын куы нæ уа, уæддæр сыл хъуыды кæндзысты, стæй сæ ахуыргæнаджы æххуысæй базондзысты.

Ахуырады фæрæзтæй иу у алгоритм. Уый у æрмæг æнцондæр, бæстондæр, арфдæр, кæрæдзийы фæдыл раст фæткыл æвардæй бацамоныны мадзал. Алгоритмы фæрцы бæлвырд æрфыссæн ис æвзаджы æппæт фæрстытæ къæпхæнгай, æнцонæй: ахуырдауты æфтауы сфæлдыстадон хуызы хъуыды кæныныл, бæлвырд куысты хуызтæн раст дзуапп ссарыныл, хъæугæ хатдзæгтæм æрцæуыныл.

Кæстæр кълæсты скъоладзауты рæзтыл кусын амонь, цы зонындзинæдтæ райстой, уыдонæй алы уавæрты пайда кæнын зонын, бæлвырд зонындзинæдтæ хибарæй агурын, рæдыд цæмæн æрцыд, уый сбæрæг кæнын æмæ йæ сраст кæнын, æрмæджытæ кæрæдзиуыл барынмæ арæхсын æмæ сын сæ хицæндзинæдтæ иртасын.

Программæйы домæнтæм гæсгæ, ирон æвзаг ахуыргæнгæйæ, урочы æвард цæуы ахæм хæстæ:

1. Æрмæг амонь алыхуызон цымыдисаг дидактикон æрмæджы руаджы, грамматикон, сфæлдыстадон хъæзтыты фæрцы.
2. Грамматикон æрмæг амонь лексикон æрмæджы фæрцы.
3. Мадæлон æвзагмæ цымыдисдзинад æвзарын кæнын.
4. Скъоладзауты цæттæ кæнын уæлдæр кълæсты зындæр æмæ вазыгджындæр æрмæг ахуыр кæнынмæ.

5. Бæлвырд зонындзинадтæ дæтгæйæ, урочы кусын скъоладзауты иумæйаг рæзтыл; рæзын сын кæнын сæ логикон æмæ сфæлдыстадон хъуыдыкæнынад; хъæздыг кæнын сæ дзырдутон сконд;

6. Рæзын кæнын скъоладзауты коммуникативон арæхстдзинадтæ, цæмæй сæ хъуыдытæ æнцонæй сæ бон дзурын уа, цæмæй архайой бæлвырд раныхæсты, цæмæй искæйы сцымыдис кæной сæ ныхасмæ хъусынмæ, цæмæй сæ раныхæстæн хъæугæ кæронбæттæн скæнын сæ бон уа; кусын ахуырдауты раст хъомыл кæныны фарстатыл.

Ацы нысантæ æмæ хæстыл куыст цæуы уыцы иу урочы, кæрæдзийæ сын хицæн кæнæн нæй.

Ног федералон ахуырадон стандарттæ хынцгæйæ, программæ домы:

- урок методикон æмæ логикон æгъдауæй раст аразын;
- педагогон фæрæзтæй эффективонæй пайда кæнын;
- наукайы ног æнтыстытæй пайда кæнын;
- урок бæлвырд ахуырадон – хъомыладон процессы бындурыл аразын;
- скъоладзаутæн саразын бæлвырд уавæртæ сæ курдиат æххæстæй раргом кæнынæн;
- æндæр предметимæ баст æрмæгæй пайда кæнын;
- ног æрмæг амонгæйæ æнцой кæнын рацыд æрмæгыл;
- хынццын скъоладзауты рæзты æмвæзад æмæ психологон хицæндзинадтæ;
- æрмæг хъуамæ дзуапп дæтта, царды цы ногдзинадтæ æмæ ивддзинадтæ цæуы, уыдонæн.

Райдайæн скъола бындур æвæры скъоладзауты зонындзинадтæн æвзагæй, литературон кæсынадæй, ныхасы культурæйæ, хъомыладæй. Скъоладзаутæ разæнгард кæнынц ахуырмæ, куыстмæ, рæзы сæ хибарæй хъуыдыкæнынад.

Мадæлон æвзаджы ахадындынад стыр у, уымæн æмæ йæ бындурыл æнцондæр у, иронау цы предметтæ цæуынц, уыдон ахуыр кæнын, уымæй уæлдай, скъоладзаутæ базонынц, мадæлон æвзаг кæрæдзийæ ныхас кæныны сæйраг фæрæз кæй у, уый.

Ирон æвзаг цымыдисаг æрмæджы бындурыл ахуыргæнгæйæ, скъоладзаутæм сæвæры сæрыстырдзинад сæ мадæлон æвзагмæ; тырнындынад йæ базонымæ. Бамбарынц, раст дзургæ æмæ фысгæ ныхас кæй у адæймаджы иумæйаг культурæ æвдисæг.

Райдайæн кълæсты скъоладзаутæ хуымæтæг хуызы базонгæ вæййынц литературон æвзаджы нормæтимæ, ныхасы этикетимæ; рæзынц сæ коммуникативон арæхстдзинадтæ.

1–4-æм кълæсты программæйы амынд сты ирон æвзаг ахуыр кæныны ахæм хæстæ:

- скъоладзауты ахуыр кæнын лæмбынæг хъусын, раст дзурын, кæсын æмæ фыссын;
- фонетикæ, лексикæ, дзырдарæзт, морфологи æмæ синтаксисы тыххæй зонындзинæдтæн бындур æвæрын;

- скъолайы агъоммæ скъоладзаутæм æвзаджы тыххæй цы хуымæтæг æмбарынад уыдис, уый сын, грамматикайы æгъдауттыл æнцойгæнгæйæ, амонын, куыд бæлвырд системæ;

- каллиграфийыл ахуыр кæнын;
- растфыссынад, растдзурынад æмæ пунктуацийæ хуымæтæг зонындзинадтæ дæттын;
- скъоладзауты дзырдутæ хъæздыг кæнын;
- скъоладзауты фæлтæрын сæ хъуыдытæ бæлвырд æмæ аив дзурынын.

Программæйы æвзаджы æрмæг лæвæрд у æнцондæрæй зындæрмæ, хуымæтæгдæрæй вазыгджындæрмæ хизыны принциптæм гæсгæ; æвзагæй ног зонындзинадтæ лæвæрд цæуынц, раздæр цы базыдтой, ууыл æнцойгæнгæйæ.

Æвзаджы алы хæйттæ: фонетикæ, лексикæ, дзырдарæзт, морфологи, синтаксис – кæрæдзийыл æнгом баст кæй сты, уымæ гæсгæ алы къласы дæр ахуыргонд цæуынц бæлвырд системæмæ гæсгæ.

Райдайæн кълæсты скъоладзаутæ базонынц мыртæ æмæ дамгъæты сæйраг

миниуджытæ; лексикон-грамматикон къордты (ныхасы хæйтты) грамматикон категориты тыххæй хуымæтæг зонинæгтæ; сæ хицæндзинæдтæ; дзырдты арæзт; раст дзурын æмæ раст фыссыны литературон нормæтæ. Синтаксисæй дæр райсынц хуымæтæг, фæлæ бæлвырд зоньндзинæдтæ.

Цæмæй скъоладзауты хъуыдыкæнынад рæза, уый тыххæй практикон ахуырты рæстæг, стæй, ног теоретикон æрмæг амонгæйæ, хъæуы проблемон методæй пайда кæнын. Уый фæрцы ахуыргæнинагтæ архайдзысты хи хатдæгтæ кæнын грамматикон фæзындты тыххæй.

Ахуыргæнæг йæ хъус хъуамæ дара, скъоладзаутæ ног грамматикон æмбарынад кæнæ раиртæст куыд бамбæрстой æмæ сæ пайда кæнын куыд зоньнц, уымæ.

1–4-æм кълæсты ирон æвзаг ахуыр кæныны сæйраг хæстæй иу у раст æмæ сыгъдæг фыссыныл ахуыр кæнын, уымæ гæсгæ ацы куыстæн 1-аг къласы кæрон æмæ 2-аг къласы хъуамæ алы къуыри дæр лæвæрд цæуа сæрмагонд урок.

Сыгъдæгфыссынадæн лæвæрд фæлтæрæнтæ хъуамæ баст уой, урочы цы грамматикон æрмæг ахуыргонд цæуы, уымæ; сæ растфыссынад зын бахъуыдыгæнæн кæмæн у, ахæм дзырдтимæ, вазыгджын æрмæгимæ. Дамгъæты растфыссынад æмæ сыгъдæгфыссынадыл куыст цæуы иумæ.

Ахуыргæнæг хъуамæ йæ хъус дара, скъоладзаутæ куыд бадьнц, ручкæйыл куыд хæцынц, сæ тетрадтæ куыд æвæрд сты, уымæ. Хъуамæ алы скъоладзауимæ дæр куыст цæуа хибарæй, цæмæй алкæмæн дæр йæ фысты алыхуызон аиппытæ афойнадыл амынд цæуой.

Урокты скъоладзаутæн иумæйаг куысты хуызтæй уæлдай дæттæн ис хибарæй куыстытæ дæр. Ахæм урокты мидис бæрæггонд цæуы, программæйы алы къласæн дæр цы амындтытæ лæвæрд цæуы, уыдонæй.

Ирон æвзаджы программæйы структура

Райдайæн кълæсты ахуырадон программæ арæзт у æртæ мидисджын хайæ: «Æвзаджы системæ», «Растфыссынад», «Ныхасы рæзтыл куыст».

Алы хайæн дæр ис йæхи ахуыры объект.

«Æвзаджы системæ» ахуыр кæны æвзаджы иуæгтæ: «*Мыртæ æмæ дамгъæтæ*», «*Дзырд*», «*Хъуыдыйад*». «Ныхасы рæзтыл куыст».

Мыртæ æмæ дамгъæтæ. Мыртæ æмæ дамгъæты тыххæй фыццаг зоньндзинæдтæ скъоладзаутæ райсынц 1-аг къласы. Фыссыны æгъдæуттæ ахуыргæнгæйæ, скъоладзаутæ фæцалх ваййынц нихасы мыртæ хъусын æмæ дзурыныл, кæрæдзийæ сæ хицæн кæныныл. Базоньнц хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон мыртæ, сæ хицæндзинæдтæ, цæвдон æмæ æнæцæвдон хъæлæсонтæ, зылангон æмæ æзылангон æмхъæлæсонтæ.

Ацы куысты хуызтæ кæнын хъæуы фыццаг къласæй цыппæрæммæ. Скъоладзаутæ хъуамæ базоной, дзырдтæ мыртæй арæзт кæй сты, мыртæ дзургæ æмæ хъусгæ кæй кæнæм; фысгæйæ мыртæ дамгъæтæй нысангонд кæй цæуынц. Тынг ахсдзиаг у, цæмæй скъоладзаутæ базоной, дзырды иу мыр æндæрæй ивгæйæ, дзырдæн йæ нысаниуæг дæр кæй айвы, уый. Базоной, дамгъæ у дыууæ мыры кæй амоны (*хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон*). Ахадгæ куыст у дзырдтæн мырон-дамгъон æвзæрст кæнын.

1-аг æмæ 2-аг кълæсты бындур æвæрд цæуы мыртæ æмæ дамгъæтæ раст дзурыны æмæ фыссыны куыстæн. Уæлдæр кълæсты ацы куыст хъæуы бæстондæр æмæ уæрæхдæр кæнын: вазыгджындæр æрмæгæй пайдагæнгæйæ, скъоладзауты зонгæ кæнын хъæуы хъæлæсонтæ æмæ æмхъæлæсонты классификациимæ. Амоньн ирон æмæ дыгрон æвзагты иуæй-иу фонетикон хицæндзинæдтæ.

Дзырд. Райдайæн кълæсты æвзаджы урокты дзырд æвзæрст цæуы куыд лексикон æмæ грамматикон иуæг. Цæмæй скъоладзаутæ дзырдтæ раст фыссой, уый тыххæй сын

хъуамæ зоной сæ лексикон нысаниуджытæ (*æмбарста* – *æмбарын-æй*, *æмбарзта* – *æмбарзын-æй*).

Дзырдыл куыст цауы æвзаджы æппæт æрмæг ахуыргæнгæйæ дæр:

- фонетика ахуыргæнгæйæ скъоладзаутæн амынд цауы – мыртæ æмæ дамгъатæ уымæн хъæуынд, цæмæй сæ аразæм дзырдтæ;

- морфологи ахуыргæнгæйæ загъд æрцауы – ныхасы хайтæ сты ахæм дзырдтæ, кæццтæ нысан кæнынд предметтæ, архайдтытæ, æууæлтæ æ.а.д.;

- синтаксис ахуыргæнгæйæ амынд цауы – хъуыдыйæдтæ, дзырdbæстытæ арæст сты дзырдтæй, дзырдты æхсæн ис бæлвырд бастдзинадтæ.

Сæ зонындзинадтæ сын фидар кæнын хъæуы дзырдуатон куысты фæрцы. Хъуамæ ахуыргæнæг пайда кæна дзырдты нысаниуæг амоныны алыхуызон мадзæлттæй.

Дзырдуатон куысты фæрцы скъоладзаутæ базонынд, дзырдтæ кæй аразынд синонимон, антонимон, омонимон къордтæ, дзырдтæн кæй ис комкоммæ æмæ ахæсгæ нысаниуджытæ.

Дзырдтæ предметтæ, фæзындтæ, æмбарынадтæ, æууæлтæ æмæ архайдтыты нæмттæ кæй нысан кæнынд, уый скъоладзаутæ базонынд фæлтæрæнты æрмæгæй æмæ æндæр уæлæмхасæн хæслæвæрдты фæрцы.

Скъоладзаутæ ахуыр кæнынд дзырдуатæй хъæугæ дзырдтæ исынд, сæ хъуыдытæ бæлвырд æмæ аив дзурынд.

Райдайæн кълæсты куыд фæстæмæ амонын хъæуы ирон æмæ дыгурон æвзагты нуæй-иу лексикон хицæндзинадтæ.

Дзырдуатон фæлтæрæнтæ æххæстгонд цауынд алыхуызон грамматикон-орфографон æрмæг ахуыр кæныны рæстæг.

1-аг къласы скъоладзаутæ базонынд дзырдтæ сæ фæрстытæм гæсгæ иртасынд. Амынд сын цауы, ирон æвзаджы фарст *чи?* æрмæст адаймаджы ном нысангæнæг дзырдтæм лæвæрд кæй цауы.

Ахуыргæнæг бацамоны æмæ пайда кæны ахæм грамматикон æмбарынад-тæй: *«предмет»*, *«предметы æууæл»*, *«предметы архайд»*. Уæлдæр кълæсты ацы æмбарынадты бындурыл скъоладзаутæ базонынд терминтæ: *номдар*, *миногон*, *мивдисæг*.

Дзырды хайтæ ахуыр кæнын райдайынд 3-аг къласы. Дзырдарæст ахуыр кæнынаен ис стыр ахадындзинад: æххуыс у зылангон æмæ æзылангон æмхъæлæсонты растфыссынадыл кусынаен, удадджы дызæрдыггаг æмхъæлæсонты растфыссынад базонынаен. Скъоладзаутæ базонгæ ваййынд грамматикон æмбарынадтимæ: *«uidaг»*, *«разæфтуан»*, *«фæсæфтуан»*, *«кæрон»*, *«бындур»*, стæй аразгæ дзырдты растфыссынадимæ.

4-æм къласы дзырды хайтты тыххæй зонындзинадтæ скъоладзаутæ ныффидар кæнынд, ныхасы хайтæ куы фæахуыр кæнынд, уæд.

Ныхасы хайтæ ахуыргæнгæйæ, скъоладзауты бахъæуы ахæм зонындзинадтæ: дзырды хайтæ æмæ дзырдарæзты амæлттæ, дзырдты алыхуызон лексикон нысаниуджытæ, дзырдтæ кæрæдзимæ бастдзинады фæтк æмæ сæ бынат хъуыдыйады.

Райдайæн кълæсты скъоладзаутæ ахуыр кæнынд предметтæ, æууæлтæ, архайдтытæ амонæг дзырдтæй тематикон къордтæ аразынд.

Æппæт кълæсты дæр, дзырдты арæст æмæ ныхасы хайтæ ахуыргæнгæйæ, лæвæрд цауы лексикон фæлтæрæнтæ. Уый фæрцы скъоладзаутæ бæрæг кæнынд дзырдты алыхуызон нысаниуджытæ; сæ хъуыдытæ бæлвырдай дзурынц, хъæугæ дзырдтæ агурынц, дзырдæн æндæр дзырдтимæ йæ ахастдзинадтæ бæрæг кæнынд.

Хъуыдыйад. Райдайæн кълæсты скъоладзаутæ базонгæ ваййынд текстимæ. Арæхсынд текст хъуыдыйæдтыл (хайттыл) дих кæнын, хъуыдыйæдтæ сæ арæзмæ гæсгæ иртасынд, хъуыдыйады уæнгтæ бæрæг кæнын, хъуыдыйады дзырдты бастдзинадтæ иртасынд, хъуыдыйад дзырdbæстытыл дих кæнын æмæ дзырдты рæнхъæвæрд амонын.

Фидаргонд цауынц хуыдыйады сэйраг бэрэгтгәнәнтә: хуыдыйад арәзт у дзырдтәй, әвдисы әххәст хуыды, дзырдтә хуыдыйады баст сты сә нисаниуджытәм гәсгә, алы хуыдыйад дәр загъд цауы бәлвырд хәләсы уагәй, хуыдыйады иу дзырдәй иннамаә ис фарст раттән.

Скьоладзаутә зонгә кәнынц таурәгъон, фарстон, разәнгардгәнән әмә хәрон хуыдыйәдтимаә әмә сә интонацион арәзтимаә. Ахуыр кәнынц хуыдыйәдтә аразын, орфографин әмә пунктуацион әгъдаутә хынцгәйә: ышцаг дзырд стыр дамгәйә фыссын, хуыдыйады кәрон стәлф, фарсты әмә хәры нысәнттә әвәрын.

Скьоладзаутә бәстондәр базонынц терминтә «сәйрат» әмә «зәгъинаг»-ы мидис, райсынц иумәйәг зонындзинәдтә фәрссаг уәнгты тыххәй.

4-әм кыласы скьоладзаутә ахуыр кәнынц хуыдыйады әмхуызон уәнгтә, вазыгджын хуыдыйәдтә, комкомма ныхас әмә сидән, сә интонацион арәзт, әрхәцән нысәнтты әвәрынад.

Хуыдыйады тыххәй зонындзинәдтә иу кыласәй иннамаә кәнынц вазыгджындәр, зындәр; скьоладзаутән фылдәр әрмәг ләвәрд цауы хибарәй кусынән; алыхуызон схематәм гәсгә хуыдыйәдтә аразынән.

«Растфыссынады»-ы блоки нысан у райдайән кыласты скьоладзаутән бацамонын әмә ныффидар кәнын раст, әнә рәдыдәй фыссыны арәхстдзинәдтә, орфограмматә бахуыды кәнын

Фәлтәрантә әххәст кәнын хәуы, дзырдты растфыссынадыл кустәйә: дзырдуатон-орфографин диктантгә; ахуыргәнәджы кастмаә хуусгәйә, цы бахуыды кодтой, уый фыссын; чиныгәй сфыст ә. а. д.

Зонындзинәдтә бәрәг кәнынны сәйраг фысгә куысты хуызтә сты: контролон сфыст, диктантгә грамматикон хәсләвәрдтимаә, изложенитә, алыхуызон сфәлдыстадон куыстытә.

Дзырдуатон диктанты дзырдты нымәц вәййы:

1 кыласы: 5 – 7; 2 кыласы: 8 – 10; 3 кыласы: 10 – 12; 4 кыласы: 12 – 15.

Контролон диктанты дзырдты нымәц хуамаә уа:

1 кыласы: 8 – 10 дзырды ахуыры азы ышцаг әмбис; 15 – 18 – афәдзы кәрон. 2 кыласы: 25 – 30 дзырды ахуыры азы ышцаг әмбис; 35 – 45 – афәдзы кәрон. 3 кыласы: 40 – 45 дзырды ахуыры азы ышцаг әмбис; 50 – 60 – афәдзы кәрон. 4 кыласы: 65 – 70 дзырды ахуыры азы ышцаг әмбис; 75 – 80 – ахуыры азы кәрон.

Изложениты тексты дзырдты нымәц алы кыласы дәр вәййы 15 – 20 дзырдәй фылдәр.

Ныхасы рәзтыл куыст. Ирон әвзаджы урокты сәйрагдәр нысантай иу у скьоладзауты ныхасы рәзтыл кусын. Ардәм хауы скьоладзауты ныхасы хәд аивдәр әмә рәсугъддәр кәнын, сә дзырдуат хәздыг кәнын, сә ныхасы культура, сфәлдыстадон әмә логикон хуыдыкәнынад рәзын кәнын. Әвзаг ахуыр кәнынны нысан ис уый мидег, цәмәй, алывәрысгәй йә сахуыр кәнгәйә, ахуырдаутә арәхсой сә хуыдыгә әнцонай зәгъынмаә: цәмәй сә, чи сәм хуусы, уый әнцонай әмбара, ма сә тыхса, сә ныхас уа аив әмә цымыдисаг. Әрмәг бацамонынән пайда кәнын хәуы бәрзонд, чиныгон стиләй фыст аив литературон уацмыстәй, кәнә уыдонәй скьюиддзәгтә, сә мидис уа агуалон, баст уа царды әцәгдзинадимә.

Грамматикон зонындзинәдтә әрмәстдәр уәд уыдызсты әмбәрстгонд әмә бәстон, скьоладзаутә сә дзургә әмә фысгә ныхасы, се сфәлдыстадон куыстыты куы пайда кәной.

Ныхасы рәзтыл кусынән ләвәрд цауы изложенитә әмә сочиненитә; архайын хәуы ууыл, цәмәй сә тексттә уой, бәлвырд мидис кәмән ис, царды алыхуызон цаутә әвдыст кәм цауынц, ахәмтә. Фыссән ис сывәлләттән сәхи цардәй ист хабәртты

тыххэй, фыстæг, уацхуыд, хъусынгæнинагтæ; агъуысты, уарзон хъазæны, цæрагойы æрфыссын.

Ныхасы рæзтыл куысты хуызтæ ма сты: ахуыргæнæджы фæрстытæн раст, аив дзуæппытæ дæттын; зонгæ аргъау кæнæ цыбыр радзырд текстмæ хæстæг, йæ хæйттæ йын нæ хæццæ кæнгæйæ, дзурын (кæнæ ахуыргæнæджы фæрстытæм гæсгæ дзурын); иу нывмæ кæнæ цалдæр нывмæ гæсгæ хъуыдыйæдтæ кæнæ радзырд хъуыды кæнын; хъуыдыйæдтæ кæнæ текст бакæсгæйæ, фæрстытæн дзуæппытæ дæттын, дзургæйæ дæр æмæ фысгæйæ дæр.

Ныхасы рæзтыл куысты стыр ахадындынад ис текстæн. Скъоладзаутæ хъуамæ зонной тексты мидис æвзарын, хицæн хæйттыл æй дих кæнын, текстæн райдайæн кæнæ кæрон фыссын, текстæн сæргонд хъуыды кæнын; лексикон раиртæст ын кæнын. Скъоладзауты ныхас хъуамæ дзуапп дæтта литературон æвзаджы нормæтæн.

Скъоладзаутæн амынд цæуынц хи хорз дарыны æгъдауттæ царды алы уавæрты дæр.

Алы урочы дæр скъоладзаутæ хъуамæ базонной 4 – 5 ног дзырды, уый фæстæ иннæ урокты уыцы дзырдтæ фæлхатгонд цæуой алыхуызон куысты хуызты æмæ фæлтæрæнты, цæмæй сæ скъоладзаутæ хуыздæр бахъуыды кæной.

Скъоладзауты ныхасы рæзтыл кусынæн программæйы бæрæггонд цæуы ныхасы темæтæ *(уыдоны бындурыл амынд цæуынц æвзаджы темæтæ)*

1-аг кълас

«Мæ райгуыраен бæстæ – Ирыстон». «Мæ бинонтæ». «Афæдзы афонтæ». «Хи дарыны æгъдауттæ».

2-аг кълас

«Скъола». «Сæрды мысинагтæ». «Фæззæг». «Æгъдау – царды бындур». «Зымæджы нывтæ». «Куыст – царды цин». «Мæргътæ æмæ цæрагойтæ – нæ хæларттæ». «Уалдзæг». «Кæм райгуырдтæн, мæхи кæм базыдтон». «Ахъуыды кæн, базон» (хъæлдзæг радзырдтæ, уыци-уыцитæ, хынцинæгтæ).

3-аг кълас

«Хæрзбон зæгъæм сæрдæн, æгас цæуæд ног ахуыры аз». «Сыгъзарин фæззæг Аланийы». «Фæллой кæм уа, фарн дæр уым ис». «Хæрзæгъдау, хæлардзинад, æууæнк – адæймагæн кадгæнæг миниуджытæ». «Адæмæн зæхх у сæ дарæг». «Маделон æвзаг мады ад кæны». «Бинонтæ». «Зымæджы нывтæ». «Хъахъхъæн дæ æнæниздзинад». «Уæларвон тыгъдад». «Æрдзы фæзынтæ, æрдзы ивæнтæ». «Мæргъты цардæй». «Цæрагойты цардæй». «Сырдты цардæй». «Æрцыд, ныллæууыд уалдзæг». «Кæмæй у сæрыстыр Ирыстон?» «Адæмон сфæлдыстад». «Нæ уарзон Райгуыраен бæстæ – Уæрæсе». «Мæ райгуыраен бæстæ – Алани». «Дзæуджыхъæу – Ирыстоны сæйраг сахар». «Хъæууон царды нывтæй». «Уæлахизы бон».

4-æм кълас

«Ног ахуыры аз». «Сæрды улафæн бонтæ». «Æрдз хъахъхъæнын – алкай хæс дæр». «Адæймаг æгъдауæй фидауы». «Æрцыд та нæм бæркадджын фæззæг». «Нæ алфамбылай æрдз». «Зымæгон æрдз». «Æрдз не сфæлдисæг, зæхх нæ дарæг». «Цæрагойты миниуджытæ». «Æрдз æмæ цæрагойтæ». «Уалдзæг». «Алцы зонын дæр хорз у». «Зивæджы мад магуыр у».

Райдайæн къласты ирон æвзаджы урокты бынат ахуырадон процессы:

1-аг къласы ирон æвзаг ахуыр кæнынаг къуыри лæвард цауы 3 сахаты, æдæппæт – 97;

2 – 4-æм къласты къуыри – 1,5 сахаты, æдæппæт – 51 сах. (æдæппæт – 249 сах.)

ПРОГРАММАЙЫ МИДИС

3-аг кълас

(къуыри – 1,5 сах., æдæппæт – 51 сах.)

I. Æвзаг æмæ ныхасы тыххæй зонындзинæдтæ

2-аг къласы рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (2 сах.)

Тексты æмбарынад. Текст хъуыдыйæдтыл дих кæнын. Алфавит. Дзырды мырон-дамгъон раиртæст. Предмет, миниуæг æмæ архайдæвдисæг дзырдтæ. Хъуыдыйад.

Мыртæ æмæ дамгъæтæ (5 сах.)

Зылангон æмæ æзылангон æмхæлæсонтæ. Æмкъай зылангон æмæ æзылангон æмхæлæсонтæ (*в – ф, г – к, дз – ц, гъ – х, з – с, дж – ч*) кæрæдзийæ иртасын. Æмхæлæсонтæ *г, к, (кк), къ*-йы ивынад *дж, ч, (чч), чъ*-йæ хъæлæсон *ы*-йы разæй.

Дзырды хæйттæ æмæ дзырдарæст (9 сах.)

Дзырды арæст, йæ хæйттæ (æмбарынад). Кæрон. Удаг (æмбарынад), æмуидагон дзырдтæ (раиртæст). Æмхæлæсонты кæрæдзийы ивынад.

Фæсæфтуан (раиртæст). Фæсæфтуантæ -аг-, -æг-, -он-, -дон-, -джын-, сæ нысаниуджытæ, сæ ахадзындзинад. Уидаг æмæ фæсæфтуан. Разæфтуан (раиртæст). Разæфтуантæ æнæ-, æм-, а-, ба-, ра-, æрба-, ны-, æр-, с-. Дзырдты растфыссынад разæфтуантимæ. Дзырды бындур.

Лексикæ (2 сах.)

Дзырды лексикон нысаниуæг (иумæйаг æмбарынад). Бирæнысаниуæгон дзырдтæ. Синонимтæ. Антонимтæ.

Ныхасы хæйттæ (1 сах.)

Номдар, миногон, мивдисæг.

Номдар (5 сах.)

Номдар куыд ныхасы хай; йæ иумæйаг нысаниуæг, йæ фæрстытæ, йæ ахадзындзинад хъуыдыйады. Сæрмагонд æмæ иумæйаг номдартæ. Стыр дамгъæ сæрмагонд номдарты. Номдарты ивынад нымæцтæм гæсгæ. Номдарты кæрæтты ивынад æндæр дзырдтимæ бастæй.

Миногон (5 сах.)

Миногон куыд ныхасы хай; йæ иумæйаг нысаниуæг, йæ фæрстытæ.

Миногонтæ се 'ууæлтæм гæсгæ къордтæ кæнын.

Сæ хъуыдымæ гæсгæ хæстæг æмæ ныхмæвæрд миногонтæ.

Мивдисæг (8 сах.)

Мивдисæг куыд ныхасы хай; йæ иумæйаг нысаниуæг, йæ фæрстытæ, йæ ахадзындзинад нæ ныхасы, йæ роль хъуыдыйады. Мивдисæджы ивынад нымæцтæм, афонтæм гæсгæ. Мивдисæджы æбæлвырд формæ фæсæфтуан-ын-имæ. Сæ хъуыдымæ гæсгæ хæстæг æмæ ныхмæвæрд мивдисджытæ. Мивдисджытæ комкоммæ æмæ ахæсгæ нысаниуджыты.

Хъуыдыйад (10 сах.)

Хъуыдыйады тыххæй æмбарынад уæрæхдæр, бæлвырддæр кæнын. Хъуыдыйады хуызтæ загъды нысанмæ гæсгæ: таурæгъон, хъæрон, фарстон. Хъуыдыйæдтæ раст хъæлæсы уагæй кæсын. Æрхæцæн нысæнттæ хъуыдыйады кæрон. Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ. Хъуыдыйады фæрссаг уæнгтæ (хицæн хуызтыл сæ нæ дих кæнгæйæ), сæ ахадзындзинад. Сæйрат æмæ зæгъинаджы къордтæ. Хуымæтæг цыбыр æмæ хуымæтæг даргъ хъуыдыйæдтæ. Хъуыдыйæдты мидаг дзырдты кæрæдзиуыл бастдзинад. Хъуыдыйады дзырдты 'хсæн семантикон ахастытæ (синонимон, антонимон, тематикон). Тексты дзырдты кæрæдзиуыл бастдзинад.

Æртыккаг къласы рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын (4 сах.)

Скъоладзаутæ 3-æг къласы фæудмæ базондысты:

- æмкъай зылангон æмæ æзылангон æмхъæлæсонтæ;
- æмхъæлæсонты кæрæдзийы ивынад;
- дзырды хæйттæ;
- дзырдты растфыссынад разæфтуантæ æмæ фæсæфтуантимæ;
- дзырды ахæсгæ нысаниуæг;
- синонимтæ æмæ антонимтæ;

- номдар, миногон, мивдисæг;
- хъуыдыйады сæйраг æмæ фæрссаг уæнгтæ;
- хуымæтæг цыбыр æмæ хуымæтæг даргъ хъуыдыйæдтæ, сæ интонацион арæзт;
- æрхæцæн нысантты хуызтæ хъуыдыйады кæрон;
- текст аразын;
- раст æмæ сыгъдæг фыссыны æгъдæуттæ.

Скъоладзаутæ 3-æг къласы фæудмæ арæхсдзысты:

- дзырдтæ мырон-дамгъон æвзæрст кæнынмæ;
- зылангон æмæ æзылангон æмхъæлæсонтæ раст фыссын æмæ дзурынмæ;
- дзырдтæ сæ арæзтмæ гæсгæ æвзарынмæ;
- разæфтуантæ æмæ фæсæфтуантæй дзырдтæ аразынмæ;
- дæргъвæтин æмхъæлæсонтæ раст дзурын æмæ фыссынмæ;
- æмуидагон дзырдтæ агурынмæ;
- ныхасы хайтгæ кæрæдзийæ иртасынмæ;
- хъуыдыйæдтæ загъды нысанмæ гæсгæ иртасынмæ æмæ сæ раст хъæлæсы уагæй кæсынмæ;
- предметты нæмттæ æмæ æууæлæвдисæг дзырдтæй дзырdbæстытæ аразынмæ;
- хъуыдыйады сæйраг æмæ фæрссаг уæнгтæ амонынмæ;
- хуымæтæг даргъ хъуыдыйæдтæ аразынмæ;
- хъуыдыйады мидæг дзырдты бастдзинадтæ бæрæг кæнынмæ;
- лæвæрд схемæтæм гæсгæ хъуыдыйæдтæ аразынмæ;
- дзырдтæ сæ нысаниуджытæм гæсгæ иртасынмæ, къордтæ сæ кæнынмæ;
- иумæйаг пыланмæ гæсгæ сочиненитæ æмæ изложенитæ фыссынмæ (60-70 дзырды онг);
- текст фыссынмæ, хайттыл æй дих кæнынмæ;
- тексты темæ æмæ сæйраг хъуыды бæрæг кæнынмæ;
- тексты хъæугæ информаци агурын æмæ йын сæргонд хъуыды кæнынмæ;
- текст хайттыл дих кæнын, йæ алы хайæн дæр сæргонд дæттынмæ;
- тексты мидис фæрстытæм гæсгæ æвзарынмæ;
- диалогон ныхасы архайын, цымыдисдзинад, разыдзинад кæнæ æнаæразыдзинад æвдисынмæ;
- хъæугæ информаци райсыны тыххæй фæрстытæ дæттынмæ;
- искæимæ ныхас кæнгæйæ, хъусын зонын, хъуыды дарддæр хæццæ кæнын, фæбæл-выррдæр æй кæнынмæ;
- ныхасы темæ ивын, алыхуызон фæрстытæй пайда кæнынмæ;
- арфæ кæнын, хатыр курынмæ;
- цауы, хабары тыххæй дзургæйæ, хи цæстæнгас æвдисынмæ;
- хъуыды хуыздæр загъыны тыххæй синонимтæй, антонимтæй, дзырдты ахæсгæ нысаниуджытæй пайда кæнынмæ;
- ахуырæнæджы æххуысæй цыбыр уацхъуыдæн фарстон æмæ таурæгъон хъуыды-йæдтæй пылан аразынмæ;
- тексты хайтгæ кæрæдзийы фæдыл раст æвæрынмæ;
- чысыл текст хи ныхæстæй дзурынмæ;
- æрдзмæ цæстдарæнты, куысты, сабиты хъæзтыты тыххæй дзурынмæ;
- текстæн лексикон анализ кæнынмæ;
- текст аив æмæ раст кæсынмæ;
- тексты мидис хайттыл дих кæнынмæ;
- текстæн сæргонд хъуыды кæнын кæнæ сæргонд ивынмæ;

- таурагъон хъуыдыйæдтæй фарстон æмæ хъæрон хъуыдыйæдтæ аразынмæ;
- хуымæтæг цыбыр хъуыдыйæдтæй фæрссаг уæнгты фæрцы хуымæтæг даргъ хъуы-дыйæдтæ аразынмæ;
- чысыл текст хи ныхæстæй фыссынмæ;
- мидисджын нывтæм гæсгæ дзырдтæ се 'ууæлтæм, архайдтытæм гæсгæ къордтæкæнын æмæ фыссынмæ;
- предметты нæмттæ æмæ сæ æууæлæвдисæг дзырдтæй дзырдбæстытæ аразынмæ;
- нывмæ гæсгæ цыбыр радзырд хъуыды кæнын æмæ фыссынмæ;
- æрдзмæ цæстдарæнты, куысты, сабиты хæзтыты тыххæй хъуыдыйæдтæ æмæ чы-сыл радзырдтæ хъуыды кæнын æмæ фыссынмæ;

3-аг кӕлас (51 сах.)

Урочы темæ Ныхасы темæ	Урочы мидис	Фæлхатгæнинаг æрмæг	Скъоладзауты архайды хуызтæ
1-аг. Хæрзбон зæггæм сæрдæн, æгас цауæд ног ахуыры аз. 7.09	Дыккаг кӕласы рацыд æрмæг зæрдыл æрлаууын кæнын. Текст. Хъуыдыйад. Дзырд» (1 сах.)	Дзырд нæмттæ дæтты предметтæн, сæ æууæлтæ æмæ сæ архæйдтытæн, алыхуызон фæзындтæн. Хъуыдыйад – коммуни- кацийы сæйраг иуæг. Текст – сæ хъуыдымæ æмæ грамматикон æгъдæуттæм гæсгæ баст хъуыдыйæдтæ.	Иртасын дзырд, хъуыдыйад æмæ текст. Тексты сæргонд. Бæрæг кæнын тексты хæйттæ – райдайæн, сæйраг хай, кæрон. Тексты æууæлтæ иртасын. Тексты сæйраг хъуыды бæрæг кæнын. Тексты темæ æргом кæнын, æрфыссын предмет, фæзынд. Схематæм гæсгæ хъуыдыйæдтæ аразын. Хи цардæй ист цауты тыххæй аив радзурын. Æмбæлтты раныхæстæм лæмбынæг хъусын, фæрстытæ сæм дæттын. Хи хъуыдытæ дзурын. <i>Къæйттæй куыст</i> – цæсгæмттæм гæсгæ каст.
2-аг. Хæрзбон зæггæм сæрдæн. Æгас цауæд ног ахуыры аз. 11.09	Мыртæ æмæ дамгъæтæ (1 сах.) Дзырд. Хъуыдыйад. Хъуыдыйады сайраг уангта.	Мыртæ æмæ дамгъæты хицæндзинадтæ. Ныхасы хæйттæ. Антонимтæ. Синонимтæ.	Хъæлæсон æмæ æмхъæлæсон мыртæ æмæ сæ дамгъæтæ кæрæдзийæ иртасын. Мыртæ раст дзурын. Дзырдтæ иу рæнхъæй иннæмæ раст хæссыныл кусын. Зылангон æмæ азылангон æмхъæлæсонты хицæндзинадтæ. Текст хи ныхæстæй дзурын. Кæрæдзимæ хъусын æмæ раныхæстæ баххæст кæнын. Архайын хъуыдыйæдтæ раст аразыныл, аив ныхас кæныныл. Тексты мидис нывимæ барын. <i>Къæйттæй куыст</i> – диалогон ныхас.
3-4-æм. Сыгъæрин фæззæг Аланийы. 14,18.09	Мыртæ æмæ дамгъæтæ. Зылангон æмæ азылангон æмхъæлæсонтæ (2 сах.)	Мыртæ, сæ равзæрд. Цæвд. Синонимтæ. Антонимтæ.	Зылангон æмæ азылангон æмхъæлæсонты хицæндзинадтæ. Мыртæ раст дзурыныл фæлтæрын, сæ равзæрдмæ сын хъус дарын. Хъус дарын иннæты дзуæппытæм æмæ хъæугæ хатдзæгтæ кæнын. Текстæй æвзаргæ фыст кæнын. Ныв абарын тексты мидисимæ – ссарын, кæцы бынат дзы æвдыст цауы, уый.

5-æм. Сыгъæрин фæззæг Аланийы. 21.09	Æмкъай зылангон æмæ азылангон æмхæлæсонтæ (1 сах.)	Зылангон æмхæлæсонтæ. Æзылангон æмхæлæсонтæ. Номдар. Миногон. Мивдисæг. Сæ хъуыдымæ гæсгæ хæстæг æмæ ныхмæвæрд дзырдтæ.	Иртасын æмкъай зылангон æмæ азылангон æмхæлæсонтæ, дæнцæгтыл сæ æмбарын кæнын. Дызæрддыггаг æмхæлæсонтæ растфыссынад бамбарын. Текст хæйттыл дих кæнын. Алы хайæн дæр сæргонд хъуыды кæнын, агурын дзы синонимтæ æмæ антонимтæ.
6-æм. Фæллой кæм уа, фарн дæр уым ис. 25.09	Æмхæлæсонтæ <i>ч, к (кк), къ-йы</i> ивынад <i>дж, ч (чч).</i> <i>чъ-йæ</i> хъæлæсон <i>ы-йы</i> разæй (1 сах.)	Æмхæлæсонтæ. Иуон æмæ бирæон нымæцты хицæндзинадтæ.	Æмхæлæсонтæ кæрæдзийы ивынад бамбарын, фæлтæрæнты йæ æвдисын. Ирон æмæ дыгурон диалектты æмхæлæсонтæ хицæндзинадтæ бамбарын – дж, ч, чъ-йы бæсты загъд цæуы дз, к, къ. Æндæр предметимæ бастдзинад – æмдзæвгæйы мидис æмбарын æмæ авторы фарстæн дзуапп дæттын. Дзырдтæн синонимтæ æмæ антонимтæ агурын.
7-æм. Фæллой кæм уа, фарн дæр уым ис. 28.09	Дæргъвæтин æмхæлæсонтæ дзырдты мидæг (1 сах.) Контролон сфыст.	Тексты дих хæйттыл. Æмхæлæсонтæ. Уæнг. Синонимтæ. Антонимтæ. Дзырдтæ иу рæнхъæй иннæмæ хæссыны æгъдæуттæ.	Дæргъвæтинай цы æмхæлæсонтæ хъуысы, уыдон фысты мидæг раст нысан кæнын. Рæдыдтытæ агурын æмæ сæ раст кæнын. Дæргъвæтин æмхæлæсонтæ цы дзырдты ис, уыдон иу рæнхъæй иннæмæ раст хæссын. Тексты мидис нывимæ барын. <i>Къордты куыст</i> – текстæн æндæр сæргонд хъуыды кæнын. Кæрæдзийы варианттæн аргъ кæнын. Æмдзæвгæ аив кæсын. Сæ хъуыдымæ гæсгæ хæстæг æмæ ныхмæвæрд дзырдтæ агурын.
8-æм. Хæрзæгъдау, хæлардзинад, æууæнк – адæймагæн кадгæнæн миннуджытæ. 2.10	Дзырды хæйттæ. Кæрон (1 сах.)	Дзырдты арæзт.	Зонын кæроны æмбарынад. Арæхсын дзырдты кæрæттæ рахицæн кæнынмæ. Фæрстытæм гæсгæ дзырдтæм хъæугæ кæрæттæ æфтауын. Фыстыты рæдыдтытæ агурын æмæ сæ хибарæй раст кæнын. Текстæй æвзаргæ каст кæнын, хæслæвæрдмæ гæсгæ дзы хъæугæ дзырдтæ рафыссынмæ арæхсын. Тексты сæргонд йæ мидисимæ барын.

9-10-æм. Хæрзæгъдау, хæлардзинад, æууæнк – адæймагæн кадгæнæн миниуджытæ. 5,9.11	Уидаг. Æмуидагон дзырдтæ (2 сах.)	Ныхасы хæйттæ. Синонимтæ. Антонимтæ. Хъуыдыйæдтæ сæ загъды нысанмæ гæсгæ. Монолог.	Бахъуыды кæнын уидаджы æмбарынад. Дзырдтæн сæ уидагтæ бæрæг кæнын. Æмуидагон дзырдтæ агурын. Лæмбынæг кæсын æмæ агурын хъæугæ орфограммæтæ. <i>Къордтæ куыст</i> – нывмæ гæсгæ радзырд аразын. Хъуыдыйæдты кæрон æрхæцæн нысæнттæ раст æварын.
11-æм. Хæрзæгъдау, хæлардзинад, æууæнк – адæй- магæн кадгæнæн миниуджытæ. 12.11	Фæсæфтуан (1 сах.)	Уидаг. Номдар. Миногон. Синонимтæ. Антонимтæ.	Дзырдтæн сæ фæсæфтуантæ хицæн кæнын зонын. Лæвæрд фæсæфтуанты руаджы ног дзырдтæ хъуыды кæнын. Хъуыдыйæдтæ хъуыды кæнын. Ныв æмæ радзырды мидис барын. Дзырдтæн агурын сæ хъуыдымæ гæсгæ ныхмæвæрд дзырдтæ.
12-æм. Хæрзæгъдау, хæлардзинад, æууæнк – адæй- магæн кадгæнæн миниуджытæ 16.11	Уидаг æмæ фæсæфтуан (1 сах.)	Монолог. Текстæй æвзаргæ фыст кæнын.	Дзырдты уидаг æмæ фæсæфтуан бæрæг кæнын. Схемæтæм гæсгæ дзырдтæ аразын. Дзырдтæн синонимтæ æмæ антонимтæ агурын. Тексты хуыз бæрæг кæнын. Монологон ныхас æмбарын. Æвзаргæ каст кæнын.

13-æм. Адæмæн зæхх у сæ дарæг 19.11	Дзырды хæйттæ. Уидаг. Фæсæфтуан. Кæрон (1 сах.)	Монолог. Тексты хуызтæ. Ныхасы хæйттæ. Дæргъвæтин æмхæлæсонты растфыссынад.	Дзырды хæйттæ зонын, кæрæдзийæ сæ иртасын. Дзырдты хæйттæ бæрæг кæнын. Дæргъвæтинай цы æмхæлæсонтæ хъуысы, уыдон раст фыссын. Нывы мидис æвзарын. Тексты хуыз бæрæг кæнын. Æмбарын кæнын, тексты сæргонд афтæ цæмæн хуыйны, уый. <i>Къордты куыст</i> – текстæн æрхъуыды кæнын æндæр сæргонд. Байхъусын кæрæдзийы хъуыдытæм, аргъ сын скæнын. <i>Къæйттæй куыст</i> – уыци-уыцийы дзуапп базонын.
--	--	--	--

14-æм. Адæмæн зæхх у сæ дарæг. 19.11	Разæфтуан (1 сах.) Дзырды уидаг, разæфтуан, бындур(1 сах.)	Дзырды уидаг, фæсæфтуан. Антонимтæ.	Зонын разæфтуаны æмбарынад, йæ растфыссынад. Дзырдты хæйттæ бæрæг кæнын. Архайд у арæзмæ гæсгæ дзырдтæн хъæугæ разæфтуантæ фыссын. Тексты хуыз бæрæг кæнын, йæ мидис ын æмбарын. Текстæй æвзаргæ фыст кæнын, антонимтæ дзы агурын.
15-æм. Мадæлон æвзаг мады ад кæны. 16-ам 23.11	Дзырды уидаг, разæфтуан, бындур (1 сах.) Контролон куыст	Разæфтуан. Уидаг. Кæрон. Антонимтæ. Кæрон. Уидаг. Разæфтуан. Фæсæфтуан.	Разæфтуантæ раст фыссын. Дзырдтæ разæфтуантимæ æмæ æнæ уыдонæй, сæ хицæндзинæдтæ. Разæфтуанты руаджы архайд иу дзырдæй æвдисын (дзырд фæцис – радзырдта). Схематæм гæсгæ дзырдтæ аразын. Бамбарын, фыстæг ныффыссынæн хуыздæр ахъаз цавæр æвзаг у. Зонын бындуры æмбарынад. Фæлтæрæнтæ æххæст кæнын дзырды бындуры арæзтыл. Схематæм гæсгæ дзырдтæ аразын. Дзырдтæн сæ хъуыдымæ гæсгæ ныхмæвæрд дзырдтæ хъуыды кæнын. Тексты бæрæг кæнын аргъауы миниуджытæ, бамбарын, цæуыл нæ ахуыр кæны, уый. Сбæрæг кæнын архайджыты. Раргом кæнын æмбисæндты мидис. <i>Къордты куыст</i> – байхъусын æмбæлтты раныхæстæм, аргъ сын скæнын, загъын хи хъуыдытæ.
17-æм. Бинонтæ.	Дзырды лексикон нысаниуæг. Бирæнысаниуæгджын дзырдтæ. Синонимтæ (1 сах.)	Ныхасы хæйттæ. Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ. Дзырды хæйттæ.	Иртасын бирæнысаниуæгджын дзырдтæ; зонын синонимты æмбарынад. Хъуыдыйæдтæ æвзарын хъуыдыйады уæнгтæм гæсгæ. Баххæст кæнын дзырды чырагтæ. Тексты агурын бирæнысаниуæгджын дзырдтæ. Хъуыдыйæдты цухгонд бынæттæ æххæст кæнын сæ хъуыдымæ гæсгæ хъæугæ дзырдтæй. Æмбарын басняйы мидис.

18-æм. Бинонтæ. 13.11	Антонимтæ (1 сах.)	Тексты хуызтæ. Синонимтæ. Цавд.	Зонын антонимты æмбарынад. Фæрстытæн дзуæппытæ дæттын, антонимтæй пайдагæнгæйæ. Тексты агурын сæ хъуыдымæ гæсгæ хæстæг æмæ ныхмæвæрд дзырдтæ. Тексты хуыз бæрæг кæнын. Йæ мидис ын хи ныхæстæй дзурын зонын.
19-æм. Зымæджы нывтæ. 16.11	Ныхасы хæйттæ (1 сах.)	Хъуыдыйады уæнгтæ. Номдар. Миногон. Мивдисæг. Текстæн сæргонд дæттын.	Иртасын ныхасы хæйттæ æмæ сæ фæрстытæ. Хъуыдыйæдты арæзтыл кусын. Дзырдтæй хъуыдыйæдтæ аразын. Бæрæг кæнын тексты сæйраг хъуыды. Баххæст кæнын дзырдбыд. <i>Къордты куыст</i> – цæттæ кæронмæ гæсгæ текстæн райдайæн хъуыды кæнын.
20-æм. Зымæджы нывтæ. 23.11	Номдары иумæйаг нысаниуæг (1 сах.)	Номдар. Цавд æвæрыны æгъдæуттæ. Синонимтæ.	Бамбарын номдары раиртæст; йæ фæрстытæ чи? цы? Дзырдтæ сæ фæрстытæм гæсгæ къордтæ кæнын. Иртасын, фæрстытæ чи? æмæ цы? цавæр номдартæм дæттæм, уый. Тексты хуыз бæрæг кæнын. Тексты сæйраг хъуыды барын йæ райдайæнимæ æмæ йын афтæмæй сæргонд хъуыды кæнын. Текст хæйттыл дих кæнын.
21-æг. Хъахъхъæн дæ æнæниздзинад. 27.11	Номдарты ивынад нымæцтæм гæсгæ (1 сах.)	Номдар. Сæрмагонд нæмттæ. Синонимтæ.	Иртасын иуон æмæ бираон нымæцы номдартæ. Фæрстытæ дæтгæйæ, кæрæдзийы фæлварын, куыд бамбæрстой номдары нымæцтæ, уый. Тексты хуыз бæрæг кæнын. Текстæй æвзаргæ фыст кæнын – иуон æмæ бираон нымæцы номдартæ. Текст хæйттыл дих кæнын.
22-æг. Уæларвон тыгъдад. 30.11	Сæрмагонд æмæ иумæйаг номдартæ (1 сах.)	Номдар. Тексты хуызтæ. Монолог.	Зонгæ кæнын сæрмагонд æмæ иумæйаг номдартимæ. Кæрæдзийы куыстыгæ бæрæг кæнын, хатдзæгтæ скæнын. Сæрмагонд нæмтты растфыссынады раиртæстæй раст пайда кæнын. Сæрмагонд æмæ иумæйаг номдартæ кæрæдзиуыл барын.

			Тексты сәрмагонд нәмттә агурин, раст сә фыссын. Дзырдбыд баххәст кәнын. Бәрәг кәнын дзырдты тематикон кьордтә.
23-аг. Уәларвон тыгъдад. 4.12	Стыр дамгъә сәрмагонд номдарты (1 сах.)	Номдар. Монолог.	Хъус дарын, сәрмагонд номдартә куыд фыст сты, уымә. Кусын дывәргонд әмхәләсонты растфыссы-надыл. Тексты хуыз бәрәг кәнын. Бәрәг кәнын, тексты дзырд кәй номәй цәуы, уый; зонын, куыд хуыйны ахәм ныхас.
24-әм. Әрдзы фәзындтә, әрдзы ивәнтә. 7.12	Номдарты кәрәтты ивынад әндәр дзырдтимә бастәй (1 сах.)	Номдар. Номдарты нымәц. Дзырды хәйттә.	Цәст дарын, номдарты кәрәттә куыд ивынц, уымә. Ләвәрд дзырдтән тексты хъуыдымә гәсгә фыссын кәрәттә. Базонын уыци-уыциты дзуәппытә. Баххәст кәнын дзырдбыд.
25-26-әм. Мәргъты цардәй. 11,14.12	Миногон. Йә иумәйаг нысаниуәг (2 сах.)	Номдар. Синонимтә. Антонимтә. Мырон-дамгъон әвзәрст.	Бамбарын миногоны раиртәст. Схемәтә әвзарын әмә сә әххәст кәнын. Әмхәццәйә ләвәрд хъуыдыйәдтәй аразын баст текст. Текст әмә ныв кәрәдзиуыл барын. Текст хәйттыл дих кәнын. Тексты мидис хи ныхәстәй дзурын.
27-28-әм. Царәгойты цардәй. 18,21.12	Миногонтә сә әууәлтәм гәсгә кьордтә кәнын» (2 сах.) Сә хъуыдымә гәсгә хәстәг әмә ныхмәвәрд миногонтә (1 сах.)	Синонимтә. Антонимтә. Тексты хуызтә.	Базонгә уәвын миногонты кьордтимә, сә әууәлтәм гәсгә сә дихгәнгәйә. Хъус дарын дзырдты нысаниуджытәм. Әмбарын кәнын, афтә дихгонд цәмән әрцыдысты. Хъус дарын миногонәй куыд пайдагонд цәуы, уымә. Тексты агурин миногонтә фәрстытәм гәсгә. Тексты хуыз бәрәг кәнын. Текстәй әвзаргә фыст кәнын. Тексты мидис абарын нывимә.

			Царæгойы базонын йæ æууæлтæм гæсгæ. Тексты агурын антонимтæ. <i>Къордты куыст</i> – байхъусын кæрæдзийы дзуæппытæм, скæнын хатдзæгтæ.
29-æм. Сырдты цардæй. 25.12 28.12	Контролон куыст. Радыдтытыл куыст.	Номдар. Синонимтæ. Антонимтæ.	Хъуыды зæгъынаг агурын хъæугæ дзырдтæ. Хæццæйæ лæвæрд дзырдтæй аразын хъуыдыйæдтæ. Хъуыдыйады уæнгтæ бæрæг кæнын. Дзырдтæн хъуыды кæнын синонимтæ æмæ антонимтæ. Текстæн хъуыды кæнын сæргонд. Диалогон ныхасыл куыст. Дзырдбыд баххæст кæнын.
30-31-æм. Æрцыд, ныллæууыд уалдзæг.	Мивдисæг, йæ иумайаг нысануæг (2 сах.)	Номдар. Сæйрат. Зæгъынаг. Архайдæвдисæг дзырдтæ, сæ ахадындзинад. Тексты сæргонд.	Фæрстытæм гæсгæ хъуыдыйæдты мивдисджытæ агурын. Бæрæг кæнын мивдисæджы бастдзинадтæ хъуыдыйады мидæг. Предметты нæмттæ бæттын, цы архайдæвдисæг дзырдтимæ баст сты, уыдонимæ. Хи дзуæппытæ бæрæг кæнын зонин, раст дзуæппытимæ сæ барын. Хъуыдымæ гæсгæ хъæугæ мивдисджытæ æвзарын. Лæвæрд дзырдтæй хъуыдыйæдтæ аразын. Дзырдбыдимæ куыст. Текстæн сæргонд хъуыды кæнын. Текст хæйттыл дих кæнын.
32-33-æм. Æрцыд ныллæууыд уалдзæг.	Мивдисæджы ивынад нымæцтæм гæсгæ (2 сах.)	Номдар. Номдары нымæцтæ. Хъуыдыйады уæнгтæ. Диалог. Монолог.	Мивдисджытæ къордтæ кæнын сæ нымæцтæм гæсгæ. Мивдисæджы нымæц бæрæг кæнын номдары нымæцмæ гæсгæ. Фæрстытæм гæсгæ иртасын мивдисджыты нымæцтæ. Текстæй æвзаргæ фыст кæнын. Хæццæйæ лæвæрд хъуыдыйæдтæй баст текст аразын.
34-35-æм. Æрцыд, ныллæууыд уалдзæг.	Мивдисджыты ивынад афонтæм гæсгæ (2 сах.)	Мивдисæджы цæсгæмттæ. Номдар. Миногон. Тексты хæйттæ. Цавд.	Бамбарын мивдисæджы афонты хицæндзинадтæ, сæ фæрстытæм гæсгæ сæ иртасын. Фыстæг фыссын ахуыр кæнын лæвæрд пъланмæ гæсгæ.

			Текст хэйттыл дих кэнын. <i>Къордты куыст</i> – рæзын кэнын пъланмæ гæсгæ радзырд фыссыны арæхстдзинадтæ, кæрæдзимæ хъусын æмæ хъæугæ хатдзæгтæ кэнын.
36-æм. Кæмæй у сæрыстыр Ирыстон?	Мивдисæджы æбæлвырд формæ фæсæфтуан <i>ын</i> -имæ (1 сах.)	Мивдисæг. Мивдисæджы афонтæ. Номдар.	Бамбарын, мивдисæджы æбæлвырд формæ архайдæн æрмæстдæр йæ ном кæй фæвдисы, уый. Иртасын мивдисджытæ æбæлвырд формæйы. Хъус дарын, нырыккон афоны мивдисджытæ цæмæй хицæн кэнынц æбæлвырд формæйы мивдисджытæй. Хибарæй хъуыды кэнын хъуыдыйæдтæ мивдисæджы æбæлвырд формæимæ.
37-æм. Адæмон сфæлдыстад.	Сæ хъуыдымæ гæсгæ хæстæг æмæ ныхмæвæрд мивдисджытæ (1 сах.)	Синонимтæ. Антонимтæ.	Мивдисджытæй аразын синонимон рæнхытæ æмæ антонимон къæйттæ. Пъланмæ гæсгæ радзырд фыссын, хæстæг æмæ ныхмæвæрд мивдисджытæй пайдагæнгæйæ. Уыци-уыциты агурын хæстæг æмæ ныхмæвæрд мивдисджытæ. Бæрæг кэнын мивдисджыты афоны формæтæ. Хæслæвæрдмæ гæсгæ текстæй хъæугæ дзырдтæ фыссын. Тексты мидис æмбарын æмæ дзы хъæугæ хатдзæгтæ кэнын.
38-39-æм. Нæ уарзон Райгуырæн бæстæ.	Хъуыдыйад. Хъуыдыйады хуызтæ сæ загъды нысанмæ гæсгæ» (2 сах.)	Хъуыдыйад. Мырон-дамгъон анализ. Уæнг. Сæрмагонд нæмтты растфыссынад.	Хъæлæсы уагмæ гæсгæ иртасын таурагъон, фарстон, разæнгардгæнæн хъуыдыйæдтæ, æрхæцæн нысæнттæ раст æвæрын. <i>Схематимæ куыст</i> – æвæрд æрхæцæн нысæнттæм гæсгæ хъуыды кэнын хъуыдыйæдтæ, сæ загъды нысанмæ гæсгæ сæ иртасгæйæ. Баст текст хицæн хъуыдыйæдтæй иртасын. Текст хицæн хъуыдыйæдтыл дих кэнын.

40-41 аг. Мæ райгуырæн бæстæ – Алани.	Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ (2 сах.)	Сæрмагонд нæмттæ. Хъуыдыйад. Сæйрат. Зæгъинаг. Ныхасы хæйттæ.	Сæрмагонд нæмттæ иртасын иумæйаг нæмттæй. Зонын сæйраг уæнгты æмбарынад, сæ хицæндзинад иннæ хъуыдыйады уæнгтæй. Сæйраг уæнгтæ агурын фæрстытæм гæсгæ. Хъуыдыйады цухгонд бынæттæ æххæст кæнын хъæугæ сæйраг уæнгтæй. Хъус дарын мырты хицæндзинадтæм ирон æмæ дыгурон диалектты. Дзырдбыд æххæст кæнын. Тексты сæргонд барын йæ мидисимæ. Текстæн сæргонд хъуыды кæнын.
42-аг. Дзæуджыхъæу – нæ сæйраг сахар.	Хъуыдыйады фæрссаг уæнгтæ фæрстытæм гæсгæ иртасын (1 сах.)	Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ. Синонимтæ. Антонимтæ.	Бамбарын, сæйрат æмæ зæгъинаг хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ кæй сты, уый. Хъус æрдарын, уыдонæй уæлдай ма хъуыдыйады цы уæнгтæ ваййы, уыдонмæ, цы функцитæ æххæст кæнынц, уымæ. Хъуыдыйæдтæй æвзаргæ фыст кæнын. Хъуыдыйæдты сæйраг уæнгтæ агурын æмæ уыдонæй иннæ дзырдтæм фæрстытæ дæттын. Текстæн райдайæн хъуыды кæнын – фыстæг фыссын.
43-æм.	Контролон куыст (1 сах.)		
44-46-æм. Хъæууон царды нывтæй.	Хуымæтæг цыбыр æмæ хуымæтæг даргъ хъуыдыйæдтæ (3 сах.)	Хъуыдыйад. Хъуыдыйады сæйраг уæнгтæ. Хъуыдыйæдтæ сæ загъды нысанмæ гæсгæ. Монолог. Зылангон æмæ æзылангон æмхъæлæсонтæ. Синонимтæ æмæ антонимтæ.	Æрмæст сæйраг уæнгтæй арæзт хъуыдыйæдтæ. Хъус æрдарын, хъуыдыйæдтæ сæ арæзтмæ гæсгæ куыд дих кæнынц, уымæ. Иртасын хуымæтæг цыбыр æмæ хуымæтæг даргъ хъуыдыйæдтæ. Тексты хуыз бæрæг кæнын, иртасын, дзырд дзы кæй номæй цæуы, уый. Ныхасы хъæд рæзын кæнын – лæвæрд фæрстытæн æххæст дзуæппытæ дæттын. Текст хæйттыл дих кæнын, йæ сæйраг хъуыды йын рахицæн кæнын зонын.

47-æм. Уæлахизы бон.	Хъуыдыйады мидæг дзырдты кæрæдзиуыл бастдинад (1 сах.)	Ныхасы хайтгæ. Сайраг уæнгтæ. Фæрссаг уæнгтæ. Синонимтæ. Антонимтæ.	Дзырдты æхсæн бастдинадтæ фæрстытæм гæсгæ бæрæг кæнын. Бамбарын, фарст кæцы дзырдтæй лæвæрд цæуы, уый. Дзырдтæн антонимтæ агурын. Текстæн сæргонд хъуыды кæнын. <i>Къордты куыст</i> – фæрстытæ дæтгæйæ, кæрæдзийы дзуæппытæн аргъ кæнын, нумайаг хатдзæгтæм æрцауын.
48-æм. Ахъуыды кæн, базон, бахъæлдзæг у, бахуд.	Рацыд æрмæг зæрдыл æрлæууын кæнын. Хъæлæссонтæ æмæ æмхъæлæссонтæ. Дзырды хайтгæ (1 сах.)	Хъæлæссон æмæ æмхъæлæссон мыртæ æмæ дамгъæтæ, сæ хицæндзинадтæ. Дзырды хайтгæ. Уæнг. Дзырдтæ ну рæнхъæй иннамаæ хæссын. Диалог. Монолог.	Иу дзырды мырон скондæй пайдагæнгæйæ аразын æндæр дзырдтæ. Хъуыдыйæдтæ сæ арæзмæ гæсгæ бæрæг кæнын. Схематимæ куыст. Дзырды хайтгæ иртасын æмæ сæ бæрæг кæнын зонин. Кæрæдзийы куыстыгæм æркæсын – фенын, чи куыд баххæст кодта чырагтæ, зæгъын хи хъуыдытæ. Тексты хуыз бæрæг кæнын. <i>Къæйттæй куыст</i> – диалогон ныхасы архайын.
49-æм. Ахъуыды кæн, базон, бахъæлдзæг у, бахуд.	Дзырдты лексикон нысаниуджытæ (1 сах.)	Бирæнысаниуæгджын дзырдтæ. Синонимтæ. Антонимтæ. Сæ хъуыдымæ гæсгæ хæстæг æмæ ныхмæвæрд дзырдтæ. Ныхасы хайтгæ.	Дзырдтæн агурын сæ хъуыдымæ гæсгæ хæстæг æмæ ныхмæвæрд дзырдтæ. Ныхасы хайтгæм гæсгæ сæ къордтæ кæнын. Тексты-хынцинаджы мидис æмбарын, дзуапп дæттын авторы фарстæн, агурын сæ хъуыдымæ гæсгæ ныхмæвæрд дзырдтæ. <i>Къæйттæй куыст</i> – диалогон ныхасы архайын.
50-æм. Ахъуыды кæн, базон, бахъæлдзæг у, бахуд.	Ныхасы хайтгæ. Хъуыдыйад (1 сах.)	Ныхасы хайтгæ – номдар, миногон, мивдисæг. Хъуыдыйад. Хъуыдыйады сайраг уæнгтæ.	Предметтæн агурын æууæлæвдисæг дзырдтæ. Æмбарын кæнын сæрмагонд нæмтты растфыссынад. Агурын номдартæ, цы мивдисджытимæ баст сты, уыдонимæ. Мивдисæджы афоны формæтæ бæрæг кæнын. Хъуыдыйæдтæ сæ загъды нысанмæ гæсгæ хицæн

		Хъуыдыйады фæрссаг уæнгтæ. Синонимтæ. Антонимтæ.	кæнын. Хъуыдыйæдты сæйраг æмæ фæрссаг уæнгтæ агурын. Текст – хынцинагæн раст дзуапп раттын. Нывтæм гæсгæ хъуыды кæнын радзырд. Тексты хуыз бæрæг кæнын. <i>Къордты куыст</i> – радзырд кæсын цæсгæмттæм гæсгæ.
51-аг.	Контролон куыст (1 сах.)		